บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โทร. ๑๓๘๐๘ (รองฯ จุมพล)

ที่ สม ๐๑๐๐/๑๙๓ **วันที่** ๕ มีนาคม ๒๕๖๙

เรื่อง แนวปฏิบัติเบื้องต้นในการใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการปฏิบัติงาน

เรียน ผอ.สนย./ผอ.สคส.๑/ผอ.สคส.๒/ผอ.สำนักงาน กสม. พื้นที่ภาคใต้

ด้วยปรากฏว่ามีเจ้าหน้าที่เริ่มนำเทคโนโลยี AI (Artificial Intelligence) มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในสำนัก/สำนักงานกันอย่างแพร่หลาย เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนให้ครอบคลุม รวดเร็ว และมีคุณภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การใช้ระบบ AI จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความปลอดภัย ความถูกต้อง ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ในการนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสี่ยงหรือความเสียหายต่อสิทธิของประชาชน และความน่าเชื่อถือขององค์กร หากเจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังนั้น จึงขอกำหนดแนวปฏิบัติเบื้องต้นในการใช้ระบบ AI สำหรับให้เจ้าหน้าที่ถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

๑. ห้ามนำข้อมูลที่ระบุตัวตนของผู้ร้องเรียนหรือผู้เสียหายเข้าสู่ระบบ AI สาธารณะโดยเด็ดขาด

ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล เลขประจำตัวประชาชน ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ หรือข้อมูลใด ๆ ที่สามารถระบุตัวตนของบุคคลได้ เป็นข้อมูลที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. ๒๕๖๒ การนำข้อมูลดังกล่าวเข้าสู่ระบบ AI สาธารณะ อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการรั่วไหลของข้อมูลและอาจเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ร้องเรียน

ตัวอย่าง กรณีที่เจ้าหน้าที่ต้องการให้ AI ช่วยสรุปคำร้องเรียนของนายสมชาย ใจดี เลขบัตรประชาชน ๓-๑๐๐๑-๐๐๐๐๐-๐๐-๐ ที่อยู่ ๑๒๓ ถ.พระราม ๙ นั้น ห้าม พิมพ์ชื่อ-นามสกุลจริงของผู้ร้อง แต่ให้แทนที่ข้อมูลดังกล่าวเป็น “ผู้ร้อง” หรือ “นาย ก” และ “ที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร” ก่อนนำเนื้อหาไปใส่ในระบบ AI

๒. ต้องตรวจสอบความถูกต้องของผลลัพธ์จาก AI ทุกครั้งก่อนนำไปใช้ในงานทางการ

ระบบ AI อาจสร้างข้อมูลที่ดูน่าเชื่อถือแต่ผิดพลาดได้ โดยเฉพาะในเรื่องตัวเลข สถิติ การอ้างอิงกฎหมาย มาตราหรือข้อความจากอนุสัญญาระหว่างประเทศ รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากวันที่ระบบ AI ได้รับการฝึกฝนมา ซึ่งอาจล้าสมัยหรือไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ตัวอย่าง AI อาจอ้างว่า “มาตรา ๔๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๐ รับรองสิทธิในทรัพย์สิน” ซึ่งความเป็นจริงมาตราดังกล่าวเป็นเรื่องอื่น เจ้าหน้าที่ต้องตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปอ้างอิงในรายงานหรือหนังสือราชการทุกครั้ง ห้ามอ้างอิงข้อมูลจาก AI โดยมิได้ตรวจสอบ

/๓. ต้องระมัด...

๓. ต้องระมัดระวังอคติ และการเลือกปฏิบัติ (Algorithmic Bias) ที่อาจซ่อนอยู่ในผลลัพธ์ของ AI

เจ้าหน้าที่ต้องวิเคราะห์ผลลัพธ์จาก AI อย่างมีวิจารณญาณ เพื่อไม่ให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากระบบ AI ได้รับการฝึกฝนจากข้อมูลจำนวนมหาศาล ซึ่งอาจสะท้อนอคติทางสังคม วัฒนธรรม เพศ ชาติพันธุ์ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในสังคม ผลลัพธ์จาก AI ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนกลุ่มน้อย ผู้พิการ แรงงานข้ามชาติ หรือกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษ

ตัวอย่าง หากสั่งให้ AI วิเคราะห์สถิติอาชญากรรม แล้ว AI สรุปว่า “กลุ่มแรงงานข้ามชาติมีแนวโน้มกระทำผิดสูงกว่า” เจ้าหน้าที่ต้องตรวจสอบว่าข้อมูลนั้นเป็นอคติของระบบหรือไม่ เพื่อไม่ให้รายงานนำไปสู่การตีตรา (Stigma)

๔. ห้ามอัปโหลดไฟล์เอกสารที่มีชั้นความลับ หรือเอกสารภายในสำนักงานฯ เข้าสู่ระบบ Cloud ของ AI ภายนอก

ตัวอย่าง หนังสือแจ้งข้อเท็จจริงที่กำหนดชั้นความลับมาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ห้ามอัปโหลดไฟล์ทั้งฉบับเพื่อให้ AI ย่อความหรือประมวลผล แต่ควรสรุปเฉพาะประเด็นหรือข้อมูลที่สามารถเปิดเผยได้ด้วยตนเอง

๕. การระวังข้อมูลลวงหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าอาการ “หลอน” (AI Hallucination)

เจ้าหน้าที่พึงระลึกว่า AI สามารถสร้างข้อมูลที่ดูน่าเชื่อถือแต่ไม่มีอยู่จริงขึ้นมาได้ (Fake citations)

ตัวอย่าง AI อาจอ้างรายงานการตรวจสอบ ที่ ๒๓๗๕/๒๕๖๕ ซึ่งในฐานข้อมูลไม่มีเลขรายงานฉบับนี้ หรืออ้างอิงเอกสารทางวิชาการที่ไม่มีอยู่จริง เจ้าหน้าที่ต้องตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทุกครั้ง

๖. ความเป็นปัจจุบันของข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อกฎหมาย

เจ้าหน้าที่ต้องตระหนักว่า AI ส่วนใหญ่มีฐานข้อมูลที่จำกัดถึงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และอาจไม่ทราบกฎหมายที่เพิ่งประกาศใช้บังคับ

ตัวอย่าง กฎหมายลำดับรองที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อเดือนที่แล้ว AI อาจยังไม่ทราบ เจ้าหน้าที่จึงต้องตรวจสอบข้อมูลด้วยตนเองจาก website ของราชกิจจานุเบกษา หรือแหล่งข้อมูลของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

๗. หลักสิทธิมนุษยชน และหลักความเป็นกลาง ห้ามใช้ AI ตัดสินใจขั้นสุดท้ายในกรณีที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล

การใช้ AI ร่างความเห็นต้องยึดถือความเป็นกลางและหลักการสิทธิมนุษยชน การวินิจฉัยว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ตลอดจนการเสนอข้อเสนอแนะที่มีผลต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด ต้องอาศัยความรู้และทักษะของของเจ้าหน้าที่/ผู้บังคับบัญชาที่เข้าใจบริบทสังคม กฎหมาย และมิติสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน AI สามารถเป็นเครื่องมือช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นได้เท่านั้น

/ตัวอย่าง...

ตัวอย่าง การร่างความเห็นเรื่องเสรีภาพในการชุมนุม เจ้าหน้าที่ต้องไม่ใช้ Prompt ที่มีลักษณะชี้นำให้ AI เขียนสนับสนุนหรือโจมตีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่ต้องเน้นหลัก “สิทธิ” และ “ข้อจำกัด” ตามกฎหมาย AI อาจช่วยสรุปข้อเท็จจริงจากคำร้องเรียนและระบุมาตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องได้ แต่การวินิจฉัยว่ากรณีใดเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่/ผู้บังคับบัญชา/กสม. เท่านั้น

๘. ควรพัฒนาทักษะการใช้ AI อย่างต่อเนื่องและแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนร่วมงาน

เทคโนโลยี AI มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เจ้าหน้าที่ทุกคนควรติดตามความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทักษะของตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถใช้ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และสอดคล้องกับพันธกิจของสำนักงาน รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับแก่เพื่อนร่วมงานด้วย

ตัวอย่าง เจ้าหน้าที่ที่ค้นพบวิธีใช้ AI เพื่อสรุปรายงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรบันทึก Prompt และขั้นตอนที่ใช้ แล้วนำไปแบ่งปันในการประชุมกลุ่มงาน/สำนัก หรือรวบรวมไว้เป็นคลังความรู้ของกลุ่มงาน/สำนัก เพื่อให้เพื่อนร่วมงานทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ทั้งนี้ หากเจ้าหน้าที่ได้ใช้ AI ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของการปฏิบัติงาน ต้องตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาอย่างรอบคอบทุกครั้ง และควรแจ้งให้ผู้บังคับบัญชาทราบด้วย เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาเพิ่มความระมัดระวังและใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบความถูกต้อง (Double-Check) ในส่วนที่ AI ประมวลผลเป็นพิเศษ ป้องกันความผิดพลาดทางเทคนิคที่อาจเกิดขึ้นได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดแจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อถือปฏิบัติโดยเคร่งครัดต่อไป

(นายจุมพล ขุนอ่อน)

รองเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ